

УДК 336.76:338

*Д.М. Дмитренко, аспірант Інституту політології та права
Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова*

НЕОБХІДНІСТЬ ПЕРЕГЛЯДУ БАЗОВИХ ПРИНЦИПІВ УГОДИ БАЗЕЛЬ II З УРАХУВАННЯМ НАСЛІДКІВ СВІТОВОЇ ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ

У статті проаналізовано необхідність перегляду ряду положень угоди Базель II з урахуванням наслідків світової фінансової кризи. Зазначимо, що навіть найбільш продумані фінансові рішення в галузі банківського регулювання та контролю можуть виявитися безглуздими, якщо не буде довіри до банківського сектора з боку всіх зацікавлених сторін.

Ключові слова: фінансова криза, Базель II, банківське регулювання.

Постановка проблеми. На нову редакцію угоди про капітал, так званої Базель II, поклалися великі надії. Базельський комітет суттєво оновив практично всі складові початкової редакції угоди, врахувавши досвід попередніх фінансових та банківських криз. Це давало надію на те, що у майбутньому вдасться не допустити їх повторення за рахунок попередження негативного розвитку подій ще на початкових стадіях. Однак розвиток світової фінансової кризи показав, що дана угода вже не відповідає сучасним вимогам і потребує перегляду.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженнями в галузі регулювання банківської діяльності, зокрема і впровадження норм Базеля II у практичну діяльність банків, займаються такі вчені, як В. Кротюк, О. Куценко, А. Муричшов, О. Хаб'юк, Д. Крапівенко, А. Балінов, П. Нагь, М. Вайман та ін.

Не вирішені раніше частини проблеми. Дана проблема широко обговорюється у наукових колах. Існує достатня кількість наукових праць, присвячених аналізу різних аспектів угоди Базель, водночас можемо констатувати, що питання реформування даної угоди та її можливі напрямки все ще залишаються дискусійними.

Метою даної статі є визначення напрямків реформування угоди Базель II.

Виклад основного матеріалу. На угоду Базель II, прийняту Комітетом з банківського нагляду ще в 2004 р., поклалися великі надії, хоча за своєю сутністю вона є лише доповненням до попередніх редакцій угоди про капітал, а не самостійною угодою. Необхідність прийняття нової редакції була зумовлена бажанням Комітету усунути цілий ряд недоліків, властивих попередній редакції угоди.

1. Версія угоди 1996 р. передбачала, що капіталом повинні покриватися тільки дві широкі категорії банківських ризиків – кредит-

ний і ринковий, який містив у собі ще чотири компоненти: процентний, пайовий, валютний і товарний ризики. Водночас у реальній практиці банки стикалися з більшою кількістю найрізноманітніших ризиків, які впливають на рівень їх фінансової безпеки. Тому, якщо навіть банківська установа повністю виконувала вимоги щодо адекватності капіталу, це не гарантувало повного її захисту від усіх банківських ризиків.

2. Методика, що використовувалася для визначення еквівалента зважених на рівень ризику активів, не враховувала специфіку роботи окремих банків. Тобто в угоді про капітал оцінювалася кількість ризиків, але ігнорувалася якість керування цими ризиками. Подібна система зрівнювала банки з різною якістю ризик-менеджменту та відповідно позбавляла їх стимулу для поліпшення власних систем керування.

3. В угоді Базель I недостатня увага приділялася питанням банківського нагляду. Не розглядалися ситуації, коли банк може свідомо порушувати норматив адекватності капіталу або наблизитися до його порушення. Поза Базелем I також залишилися питання про те, яким чином інформація про величини регулятивного капіталу та зважених на рівень ризику активів повинна подаватися органам нагляду та іншим зацікавленим особам.

У процесі дослідження можливих наслідків запровадження Базеля II були виявлені масштабні зміни. Тому, на думку дослідників, можна говорити про три рівні впливу даної угоди на економіку:

- 1) внутрішньобанківський. Зміни в системі керування ризиками зумовлені необхідністю врахування в кредитній політиці різного рівня ризиків у різних групах позичальників. Підготовка банку до впровадження принципів Базель II пов'язана з великими витратами. За оцінками “PricewaterhouseCoopers” для великого європейського банку витрати складають близько 80-150 млн. євро. Для малих банків сума пропорційно зменшується;
- 2) галузевий. У цьому випадку мова йде про всю банківську систему, а також безпосередньо про клієнтів банків. Нові правила кредитування змусять банки віддавати перевагу позичальникам з високим кредитним рейтингом. При цьому для всіх інших доступ до банківських кредитів суттєво ускладниться. Значно посилиться й боротьба за позичальників з високим кредитним рейтингом, що призведе до посилення міжбанківської конкуренції та зниження рентабельності їх кредитування. У цілому це може змусити окремі банки переглянути власні стратегії розвитку й зайнятися пошуком нової ринкової ніші;
- 3) макроекономічний. Яких конкретних наслідків зазнає економіка окремої країни – питання, що залежить від великої кількості факторів. Зокрема, на це вплине тип економічної політики, що проводить-

ся державою, наприклад, ступінь втручання держави в економіку, особливості національної системи банківського нагляду. Можливий також невдалий збіг обставин, коли впровадження норм угоди Базель II може збігтися з економічним спадом (нові нормативи відрізняються високою проциклічністю).

Але основний наслідок, про який пишуть багато науковців, – це збільшення регулятивного капіталу. При цьому найбільше він повинен зрости у країнах Східної Європи: від 10 % у Польщі, Угорщині, Словаччині до 30 % у Чеській Республіці. Прогнози для України знаходяться у діапазоні від 10 до 20 %.

Однак, як показав розвиток подій у 2008-2009 рр. Базель II вже не відповідає вимогам часу. Це призвело до того, що був призупинений процес запровадження норм даної угоди.

Необхідно зазначити, що і Базельський комітет визнає необхідність внесення відповідних корегувань до стандартів Базеля II від 2004 р. Так, після заяв окремих економістів щодо необхідності скасування даних стандартів Базельський комітет у середні січня 2009 р. випустив цілий пакет документів рекомендаційного характеру, які спрямовані на вдосконалення існуючих стандартів банківського регулювання.

Комітет визначив дві групи недоліків, які потребують термінового усунення. У першу чергу, мова йде про ризики, властиві торговельному портфелю, а також ризики, що пов’язані з мінімальними вимогами до достатності капіталу. Попередня концепція Базеля II у сфері керування ринковими ризиками була заснована на незначних корегуваннях стандартів Базеля I від 1996 р. й залишилася майже без змін. З метою ліквідації слабких місць, виявлених у ході фінансової кризи, Комітет з нагляду за банківською діяльністю пропонує кілька додаткових заходів, спрямованих на підвищення рівня достатності капіталу, шляхом запровадження: вимоги за розрахунками коефіцієнта вартості ризику в кризовій ситуації (stressed Value-at-Risk); додаткових резервних відрахувань для покриття ризику дефолту торговельного портфеля.

Результати недавнього дослідження, проведеного рейтинговим агентством Moody’s, показали, що формування додаткового капіталу на покриття ризиків знецінення торговельного портфеля є своєчасним заходом. Агентство Moody’s проаналізувало діяльність 158 банків у 32 країнах і дійшло висновку, що наприкінці 2007 р. ринкові ризики були властиві тільки 7-15 % від суми всіх ризикових активів банку з різним ступенем ризику. Це показує, який обсяг капіталу повинен мати банк як “подушку”, яка захистить його від потенційних збитків.

Однак більшість банків понесли основні збитки через знецінення позицій у торговельному портфелі, а не через невиплати по кредитах.

По-друге, мова йде про зміни, запропоновані для Компонентів II і III у частині посилення вимог до розкриття інформації. Ці зміни, можливо, ще більше вплинуть на діяльність банків у майбутньому. Запропоновані зміни, які зазначаються у цьому розділі рекомендаційних документів, стосуються:

- 1) умов винагороди працівників інвестиційних банків і членів рад директорів;
- 2) прозорості структури банківських ризиків;
- 3) чіткого розуміння керівництвом як структури банківських ризиків, так і наявності ризикових позицій.

Країнам, що не керуються в обов’язковому порядку стандартами Базеля II, наприклад, Росії та Україні, реалізація на практиці нової редакції Компонентів II і III дозволила б покращити стан власного банківського сектора.

У цілому комітет зосередив зусилля на формуванні кардинально нових підходів до регулювання. Заплановано запровадження так званого макропруденціального регулювання, яке буде включати контрциклічний буфер капіталу. Планується також, що основний капітал буде складатися лише зі звичайних акцій та нерозподіленого прибутку. Використання гібридних інструментів буде зведене до мінімуму. Переглядатиметься і традиційний норматив достатності капіталу, який вже не буде головним показником. До нього буде доданий показник обмежувача фінансового леверіджа – відношення власного капіталу до активів банку.

Однак головна увага буде зосереджуватися на макропруденційному нагляді. Його основою повинен бути особливий нагляд за системними банками. Перші кроки в цьому напрямку вже зроблені. У листопаді Банк міжнародних розрахунків разом із МВФ і Радою з фінансової стабільності представив доповідь “Посібник з оцінки системної значимості фінансових інститутів, ринків та інструментів”. Системоутворюючі банки передбачається визначати за 41 первинним й вторинним індикаторами. Серед них – критерії розміру банків (активи, частка ринку, структура балансу та ін.), керування ризиками (позиції за різними інструментами, диспаритети активів і зобов’язань та ін.), а також ринкові взаємозв’язки (офшорні операції, закордонні “дочки”, CDS та ін.). Цілком імовірно, що великих банків будуть стосуватися особливі пруденційні норми, які відрізняються від тих, що застосовуються до всіх інших банків. І остання інновація – динамічне резервування. На відміну від діючого підходу, при якому резерви на можливі втрати створюються в момент дефолту й погіршують і без

того складне становище банку, динамічні резерви схожі на бюджетний стабілізаційний фонд. Вони накопичуються на фазі кредитного буму й витрачаються в період кризи, не створюючи тиск на рентабельність і власний капітал.

Висновки. Отже, можна констатувати, що навіть найбільш продумані фінансові рішення у сфері банківського регулювання та контролю можуть виявитися безглуздими, якщо буде відсутня довіра до банківського сектора з боку всіх зацікавлених сторін. Довіра, яка базується на знанні того, що банки здатні виконувати власні зобов'язання. При цьому довіра – це основний результат реалізації принципів Компонентів II і III, а також використання системи керування ризиками, яка створюється на їх основі. Відповідно регулюючим органам та банкам необхідно посилити увагу до якнайшвидшого запровадження у практичну діяльність вітчизняних банків саме цих Компонентів.

Список літератури

1. Базель 2: ответный удар Базельского комитета [Электронный ресурс] / Кристан Кемпен // Веб-сайт компании PricewaterhouseCoopers Russia. – Режим доступа : <http://www.pwc.com/ru/ru/crisis/blog/basel-committee-strikes-back.jhtml>.
2. Базель умер, да здравствует Базель! [Электронный ресурс] / С. Моисеев // Российский банковский портал. – Режим доступа : <http://bankir.ru/publication/article/3945606>.
3. Вайман, М. О. The New Rules of the Game (june 2003).
4. Вахненко, Т. Кредитно-долговая экспансия банков и методы ее сдерживания [Текст] / Т. Вахненко // Зеркало недели. – 2008. – № 19(698).
5. Кротюк, В. Базель II: нова концептуальна редакція Базельської угоди про капітал [Текст] / В. Кротюк, О. Куценко // Вісник Національного банку України. – 2006. – № 3. – С. 2–6.
6. Нагъ, П. М. Базель II его последствия для Центральной и Восточной Европы [Текст] / П. М. Нагъ // Международные банковские операции. – 2006. – № 2. – С. 28–46.
7. Финансовый кризис и его последствия для мировой экономики и для России [Электронный ресурс] // Фонд либеральная миссия. – Режим доступа : <http://www.liberal.ru/articles/1456>.
8. Хаб'юк, О. Вплив Базеля II на банки та економіку [Текст] / О. Хаб'юк // Вісник Національного банку України. – 2006. – № 8. – С. 10–13.
9. Credit Suisse Economic & Policy Consulting (Hrsg.). Basel II – Meilenstein der Bankenregulierung // Economic Briefing Nr. 36. – Zürich, 2004. – 25 p.
10. International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards. A Revised Framework. Basel Committee on Banking Supervision. – Basel. – Updated November 2005 // www.bis.org.

Summary

The article analyzes the necessity to reconsider some regulations of the Basel II agreement taking into account the consequences of the global financial crisis. It is stressed that even the most thoroughly calculated deci-

sions in the area of banking regulation and supervision may become meaningless if there is a lack of trust to the banking sector of all stakeholders.

Отримано 15.12.2009

Дмитренко, Д.М. Необхідність перегляду базових принципів угоди Базель II з урахуванням наслідків світової фінансової кризи / Д.М. Дмитренко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. наук. праць.- Суми: УАБС НБУ, 2009.- Вип. 27.- С. 239-244.